

Te Kura Kaupapa Māori a
NGĀ MOKOPUNA

**Pūrongo Kaunekeneketanga e ai ki
Te Tūtohunga me te
Mahere ā-Tau 2024**

**Annual Report and
Statement of Variance 2024**

Matawhānui

Ki te keokeonga o Matairangi

Plan, Aspire, Achieve

Whāinga

He āhuru mōwai mō te reo, he taiao poipoi i te tamaiti

A haven for the Māori language, a nurturing environment for the child

Tēnei māua e oati nei e tika ana ngā kōrero katoa o tēnei pūrongo ki tā māua e mōhio nā, ā, e tuku atu ana ki te ao hei pānuitanga, hei kitenga mō ngā mahi katoa a Te Kura Kaupapa Māori o Ngā Mokopuna i te tau 2024.

.....
Reece Kohatu - Tumuaki Whānau

.....
Rawiri Wright - Tumuaki Kura

13 Poutu te Rangi 2025

Whakaarotau Rautaki 1

Kia tipu mai, kia poipoi he kirirua o te ao: he māia, he whatumanawa, he wairua rakahinonga e tū pakari ana i tōna ahurea, i roto i te ao whānui hoki. He kaiārahi mō te āpōpō o tōna ao, o tōna hapori e tūhonohono ai ki te tangata.

To grow and nurture confident, culturally confident, entrepreneurially thinking global citizens who are connected and networked future leaders of our sustainable community.

Whakaarotau Rautaki 2

Kia eke ai te kura hai kura hiranga.

To be a high performance kura.

Whakaarotau Rautaki 3

Kia whakawhānui atu ai i a Manawa Mouri Ora kia hohonu ake kia whakatinana i ngā mātāpono o Te Aho Matua.

Through Manawa Mouri Ora continue to build greater depth in our curriculum so that it articulates the principles of Te Aho Matua.

Whakaarotau Rautaki 4

Kia rite ngā wāhanga katoa o te kura hai wānanga auaha, he kāinga ako mō ngā tau e heke mai nei.

Create a new, innovative learning environment.

Whakaarotau Rautaki 5

Kia arero tangatanga te reo o Ngā Mokopuna.

To increase language fluency at Ngā Mokopuna.

Te Kura Kaupapa Māori o Ngā Mokopuna

- *He kura Aho Matua (TAM) a Ngā Mokopuna.*
- *E whakaponono ana ko Te Rūnanga Nui o ngā KKM o Aotearoa (TRN) te Kaitiaki o TAM, o ngā KKM me te kaupapa. He mema a Ngā Mokopuna o TRN.*
- *E whakaae ana mātou ko Te Aho Matua o ngā kura kaupapa Māori o Aotearoa te kaupapa me te punaha mātauranga e hiahia ana mātou te whai.*
- *Ko te reo Māori te waka kawē i ngā mahi katoa.*
- *E 30 ngā tau te pakeke o te kura (2024).*
- *Kei Maraenui i Te Whanganui a Tara te kura e tū ana.*
- *He kura aro ngātahi mō ngā tamariki Tau 0 – Tau 15.*
- *E 121 ngā ākonga i te timatanga o te tau engari i eke ki te 145 i te paunga o te tau. O ērā, e 132 kei te kura ake, ā, e 13 ngā tamariki kei tā mātou teina, TKKM o Manawatū.*
- *E 82 ngā whānau ka tuku tamariki mai.*
- *Ahakoā ngā FTTE 13.64 (11.27 i 2022, 12.18 i 2023), e 10.28 noa iho ngā kaiako i te nuinga o te wā, ā, e 24 ngā kaimahi katoa kei tā mātou rārangi ingoa. E rua o ērā kei kura kē. Ko te toenga he kaiāwhina, he kaimahi kaupapa kē.*
- *E whakaponono ana, e whakawhirinaki atu ana ki ngā kupu ake me ngā mātāpono o Te Tiriti o Waitangi hei kawenata kia mana ai te tū a te kura hei tohu tino rangatiratanga o te iwi Māori me tauwiwi hoki. Arā, kia ora ai te reo Māori, ōna āhuatanga me ngā tikanga katoa e hāngai ana ki te oranga me te pūmautanga o te ahurea Māori i te rau tau 21, hāere ake.*
- *I te mea he kura reo Māori (taumata 1-2) kāore e whai ana i te Marautanga o Aotearoa, e whai ana mātou i tā mātou ake marautanga e hāngai pū ana ki Te Aho Matua – koia tonu te tino marautanga.*
- *He tauranga atete¹ Te Kura Kaupapa Māori o Ngā Mokopuna kia kaupare atu i ngā pānga o te ao mātauranga aunoa, kia tino Māori ngā tamariki.*

---

¹ Tauranga atete = site of resistance, Wright (2016)

He Kōrero Whakataki

Ko te Pūrongo Kaunekeneketanga tēnei e ai ki te Tūtohinga me te Mahere a Tau i whakatauria mō te tau 2024. Ko te Tūtohinga ka whakatauria te āhua o tā te kura whanaungatanga ki te Tari Mātauranga me ōna pānga – ka tahi. Ka rua, mā te Tūtohinga te Whānau whakatauria ai, whakamana ai tana anga whakamuatanga mō ngā tau e toru e whai mai ana me te āta whakamahere i āna nei mahi nui mō te tau e haere ana.

Koia ka whai wāhi ai te Whānau ki te arotake whaiaro i a ia anō pēnā kua tika ngā mahi hei painga mā ngā tamariki mokopuna, he aha rānei. E koa ana te whānau i te mea he wā anō kua tae mai, he oranga hou e whaia ana. Ko te aronga matua, kia tino Aho Matua a Ngā Mokopuna hei ūkaipō mō ngā tamariki me ngā whānau o te wā nei.

Ngā Whakahaeretanga

He kura whai Ohu Kaihautū a Ngā Mokopuna. E ngana ana kia whai i te āhuatanga o Whānau Whakahaere. Whai muri i ngā pōtitanga poari i te tau 2022 i ara mai:

*Reece Kohatu (Presiding Member)   Muri Sullivan (Staff Rep)   Benji Strickland
Lani Teddy   Puawai Cairns   Rawiri Wright (Tumuaki)*

Ki te kī Whānau, ko tā Ngā Mokopuna mō tērā ko ngā mātua me ngā kaitiaki o ia rā, o ia rā; ngā kaiako; ngā kaimahi, ngā tamariki; ngā whanaunga me ērā o te hapori whānui e kaha tautoko ana i te kura me te kaupapa, ā, e kaha taetae mai ana ki ngā kaupapa e hia nei a te kura.

E whā ngā Ohu Mahi tūturu a te kura e tū ora ana i ngā wā katoa, ko ētahi atu ka whakaara mai, ka whakamōea anō pēnā kāore tō rātou take. He mema motuhake te tumuaki ki ngā ohu katoa hēoi, ko te Whānau ka kawē i ngā ohu. Kotahi te kaiako kei ia ohu. Kei ia ohu te mana tuku taunakitanga ki te Hui Whānau o ia marama, ki reira whakaae mai, whakahē rānei i ngā taunakitanga. Ko ngā ohu tūturu ko:

- Pūtea*
- Kohi Pūtea*
- Te Aho Matua*
- Whenua / Rawa*

Hei tauira o ngā ohu ka whakaara mai, ka whakamōea hoki ko ēra mō ngā haerenga motuhake, kapa haka, whakatika whanonga me ngā kaupapa here. He ohu motuhake anō kua whakaritehia mō te waihangatanga o te kura hou. He ohu anō i whakatūria i 2020, ko te Ohu Kōwheori, koia tā mātou Ohu Hauora inaianei.

Ngā Pānga Ture / Kaupapa Here

E whai mana ana e tēnei kura i raro i ngā tauwhirotanga o S.155 o te Ture Mātauranga 1989 me S155a o te Ture Mātauranga (Aho Matua) Amenamana 1999. Pērā i ngā kōrero o runga, ko te kawenga tuarua e whai mana nui ai e ngā KKM o te motu, ko Te Tiriti o Waitangi.

Hāunga i ērā atu o ngā ture e whai pānga ana ki ngā kura katoa o te motu, ko Te Aho Matua o ngā kura kaupapa Māori o Aotearoa te aronga matua, koia hoki te tūāpapa marautanga me ngā tukanga whakaako.

E tāea hoki te kī he kura tēnei e whakatutuki ana i ngā mātāpono o tā te Tari Mātauranga kaupapa here matua kia angitū ngā ākonga Māori hei Māori, ko Ka Hikitia. Koia tērā e mea ana mā te reo Māori, te ahurea Māori me te tuakiri Māori - te ākonga Māori e eke ai, e angitū ai – hei Māori.

E kaha tautoko ana ngā KKM o te motu i tērā whakapae hēoi, ko te āhuratanga motuhake o tēnei momo kura, ēhara ma te whai poka noa i te kaupapa rā a tātou tamariki angitū ai heoi, ko ērā tū āhuratanga te tūāpapa o ngā mahi katoa o tēnei kura, ko tōna kaupapa he Māori. Mā tā mātou kaha whai i Te Aho Matua a mātou tamariki angitū ai, eke ai ki ngā taumata ikeike o te ako.

Ngā Whatinga Ture / Kaupapa Here

E whati ana e Ngā Mokopuna i ētahi o ngā ture me ngā tikanga mātauranga o te motu, pērā i te tikanga e pā ana ki te whiriwhiri ko wai mā te hunga tika kia kuhu mai, ko wai mā te hunga kāore e whakaae ana kia kuhu mai. Koia rā e taea te kī me reo Māori te hunga kuhu mai.

Ka karakia mātou i ia rā, i ia rā, ā, ka akiakingia ngā ākonga kia akohia rātou i aua karakia katoa. Ka kore hoki a Ngā Mokopuna e whai pokanoa i ngā tohutohu ka puta i te Manatū Hauora me te Manatū Mātauranga e hāngai ana ki ngā rautaki whakahaere i te mate Kōwhēori me ngā rautaki whakaora i te iwi whānui. Ka whai mātou i ngā kaupapa here e whakatauria ai he tika mō mātou me ngā tamariki, mokopuna.

Aromatawai

Ngā waea pūkoro

Ngā whakaakoranga reo matatini

Ngā Whainga Mātauranga

- **Kia angitū te katoa** – E kōtahi ana te whakaaro o Ngā Mokopuna ki te whakarato taiao takatika kia whai wāhi ngā tamariki te eke taumata (E 90%+ o ngā tamariki kura tuatahi katoa ka eke ki te taumata e tika ana māna)

- **He whakapai i te reo kōrerorero a ngā tamariki (ōpaki, ōkawa hoki); te reo pānui, kātahi ko te reo tuhituhi. He whakapai i te reo me ngā mahi pāngarau hoki** – Ka kaha aroā te āhuetanga o ngā hōtaka reo me ngā hōtaka tau o te kura nei kia kounga nui:
  - ka kaha arotakengia ngā rautaki whakahihiko i ngā tamariki kia whai, kia whakaputa i ō rātou ake whakaaro mō ngā kaupapa e hia nei, nohinohi mai, pakeke mai;
  - ka āta arotakengia ngā rautaki ako i te reo me te whakaako i roto i te reo Māori, ngā rautaki whakakōrero i ngā tamariki, ngā rautaki whakaako ki te pānui nā wai rā, ko te tuhituhi;
  - ka pēnei mō te katoa o te kura, mai i te kura tuatahi tae atu ki te Wharekura;
  - ka āta arotakengia ngā rautaki whakaako pāngarau mai i te kura tuatahi ki te Wharekura.

(E 90%+ o nga tamariki kura tuatahi ka kake i te taumata e tika ana māna, teitei ake rānei.)

- **He tārai otinga mō ngā ākonga kei te āwangawangatia** – Ka aro turuki ki ngā tamariki kei te āwangawangatia, ā, pēnā e tika ana, ka tono āwhina i ngā ratonga tautoko nō waho o te kura
  - ngā Kaitakawāenga Māori
  - ngā RTM
  - Hearing and Vision,
  - ngā nēhi Māori
  - Te Ohu Tautāwhi Tamariki a TRN
- **He whakarato tohutohu mahi pūmau** – Ka whakarato ngā Ārahitanga Mahi Pūmau ia wā, ia wā ki ngā tamariki mai i te Tau 7 pakeke ake. Ka hāere ngā tamariki ki ngā rangi kua whakaritea kētia otirā, ki ngā momo whare wānanga katoa kei tata mai, i ia tau, i ia rua tau rānei.
- **Ngā whiwhinga tauwhi NCEA 2024**

	<i>Taumata 1</i>	<i>Taumata 2</i>	<i>Taumata 3</i>	<i>UE</i>	<i>Karahipi</i>
Whakapae	90%	90%	100%	100%	N/A
Tutukitanga	50%	100%	100%	100%	N/A

- **Te tuku pūrongo** – Ka whakarato pūrongo ki ngā ākonga me ō rātou mātua:
  - ka whai pūrongo a-waha ngā mātua i ngā wahanga 1 me 3 (uiui mātua-kaiako) 90%
  - ka whai pūrongo a-pepa i te marama o Pīpiri, i te marama hoki o Whiringa-ā-rangi 90%
  - ka tuku pūrongo ki te Whānau me te Poari i ia marama 85%+

Ngā Whakahaeretanga

- **Kia mahi ngātahi me ērā atu o ngā KKM aho matua o Te Ūpoko o Te Ika hei hapori kura ōpaki hei painga mā ngā kura me ngā ākongā katoa.**
  - kua whakaae te Whānau (a mātāpono nei);
- **Kia mahi ngātahi me ngā kōhanga reo e whāngai tamariki mai:**
  - Whakatū i tētahi momo kura 'hou' – he kura aho matua
  - Kura rīriki, kura tuatahi, Wharekura, kura tuatoru i raro i te mana kōtahi
  - Kia kōtahi te ara pūtea mai i te MoE mō ngā āhuatanga rerekē
  - Mā te mana kōtahi ngā āhuatanga katoa e whakahaere, tae atu ki te whiriwhiri i ngā kaimahi
- **Ki te arotake me te whakarauora i ngā Ohu mahi katoa**
  - Kaupapa here
  - Whānau
  - Hōtaka hui (mō ngā ohu katoa)
  - Haepapa me ngā mahi
- **Ki te whakahou i ngā kaupapa here 10 (neke atu rānei)**
  - Whakauru tamariki
  - Pūtea tautoko whakangungu mā te whānau
  - Te Reo Māori
  - Te Reo Pākehā
  - Hauora / Waioara (mō te Whānau)
  - Aromatawai
  - Whiriwhiri Marautanga
  - Haerenga ki Tāwāhi
  - Kai Hauora
  - Arotake Whaiaro
- **Ki te whakatau i Ngā Hua o te Ako e ai ki Ngā Mokopuna**
  - He mahi hou
  - He paerewa, he āhuatanga rānei e whakaatu mai ana te 'angitū' o ngā tamariki KKM aho matua kātahi ka tuaringia ki ngā KKM o te motu
- **Ki te tautoko i ngā kaupapa whānui a TRN**
  - Pūtea tautoko mā TRN hei Kaitiaki
  - Te Reo Māori
  - Te whakatūtanga o ngā kura aho matua (kura rīriki - kuratini i raro i te mana kōtahi)
- **Whakapakari ake ngā mahi arotake whaiaro i te katoa o ngā mahi**
  - Whakarite tauira mō ngā momo kaupapa rerekē
  - Kaupapa here (mehemea he take)
  - Pūrongo atu ki e Whānau
  - Koia hei rautaki whakapai ake i ngā whakahaeretanga katoa
- **Whakaūngia a Te Aho Matua ki ngā mahi katoa o te kura**
  - Wānanga TAM i ia tau mā te katoa o te Whānau
  - Whakahāngai ngā kaupapa here katoa ki TAM
  - Whakatauiria ngā mahi e hiahiatia ana
  - Ngākau māhaki

Ngā Kitenga Matua / Significant Observations

Tirohanga Whānui

He nui rawa ngā kaupapa i kawea i te tau, ā, i tino pukumahi te whānau whānui. Anei:

- *Te Rā o Waitangi*
- *Te Rā o Tūmataurangi*
- *Te Wā o Matariki (haerenga ki Wairarapa)*
- *Te Rā Kaumātua*
- *Te tīmatanga o ia wahanga - takutaku, karakia, pure, tohi i te awatea (Matua Tū Temara)*
- *Te whakarewatanga o ngā pukapuka hou (x2)*
- *Ngā Manu Kōrero a kura, a rohe, a motu - Hina Kororia Te Ahuru (Rāwhiti Ihaka)*
- *Tā te kura Kura Reo tuarua mā te whānau whānui (Matua Te Wehi Wright)*
- *Te whai teina wharekura - Manawatū*
- *Rangahau reo Māori (te oranga i roto i ngā whānau o te kura)*
- *Ngā kaupapa mānaaki i ngā manuhiri (e hia nei!!!!)*
- *Kua timata ngā mahi rangahau e hāngai ana ki te arotake whaiaro*
- *Ngā mahi hāngi hei mahinga moni mā te kura (Matua Darcy me te whānau!)*
- *Ngā rā whai wero (x2) - hei tautoko i ngā whānau, i te hapori*
- *Ngā hui e hia nei e pā ana ki te hanganga o tō tātou kura hou*
- *I haere ngā kōhine tūākana tokowhā me ngā kaiako tokorua ki Kānata me Amerika ki ngā hui iwi taketake e rua*
- *Noho puni tau 7-8 (Ōtaki)*
- *Te wānanga rimurimu*
- *Ngā kaupapa hākinakina e hia nei (Whaea Muri, Matua Darcy me te tira mātua)*
- *He pōwhiri ki tētahi tira iwi taketake nō Kānata me Amerika - ako ana ki konei*
- *Kapa haka kura tuatahi - a-rohe*

E āhua ngāwari noa ngā whakapōreareatanga a te mate Kōwhēori ki a tātou i te tau nei. He pai tonu ā mātou whakaritenga me a mātou whakahaeretanga mō ngā tamariki i noho mohoa.

Kura Hou

Kei te anga whakamua ngā whakaritenga mō te kura hou. I tae mai te Minita Mātauranga, a Erica Stanford, ki te kura i te marama o Pipiri 2024 ki te whakaū i te kōrero kua whakatapua te \$31m ki te hanga i tō tātou kura. Kua timata anō ngā mahi whakahoahoa whare, ā, ka timata ngā mahi hangahanga hei te wahanga tuatoru 2025. Ko te tūmanako ia, ka mutu hei te wahanga tuatoru o 2027.

Kaute Tamariki

Ko te hoa haere o ērā kaupapa e rua, ko te kaute tamariki. I te paunga o te tau 2023 e 113 ngā tamariki i te kura, ā, e waru (8) i tā tātou Wharekura teina (Manawatū). Nā reira 121 te huinga. I roto i te tau 2024, i eke te huinga ki te 145. O ērā, e 84 ngā tamariki tau 0-6; e 22 ngā tamariki tau 7-8; e 31 ngā tamariki tau 9-10, ā, e waru (8) ngā tamariki tau 11-13. E 132 o ērā tamariki kei Ngā Mokopuna, e 13 kei TKKM o Manawatū. He 18 marama tōmua terā tokopae tamariki. He tohu o te tipu haere o te kura nei.

Wēne Hou / Kawe tamariki

Ko te tau tuatoru tēnei kua whakamahia ngā wēne ki te tiki me te whakahoki i ngā tamariki. Kua kī mai ngā whānau he tino āwhina tērā, ā, kei te whai whakaaro ki te hoko i tētahi anō wēne.

Kahumatarau me te patu pounamu ko Manawaroa

Ko tā tātou tangata Aho Matua o te tau, ko Matua Reece Kōhatu, me te tika hoki. Māna te korowai, Kahumatarau me te patu Manawaroa e mau hei tohu o te hunga e tino whakatauirā ana, e tino whakatinana ana hoki i Te Aho Matua i te tau 2024. Ka nui te mihi ki a koe e te matua!

Marautanga

Kei te tipu tonu mai te māramatanga e pā ana ki te marau o Te Aho Matua me te mātauranga Māori. Nā te tumuaki tētahi atu rautaki whakawhanake marau i whakaatu atu ki ngā kaiako, ā, i kōrerotia ki tētahi hui whānau hoki. I whakaae te whānau, a mātāpono nei heoi, me āpiti atu te roanga o te rautaki hei kitenga mā te whānau. Ngā panonitanga mō te tau e tū mai nei (2025) me ngā kaupapa rangahau

- Marautanga
- Ngā hua o te ako
- Ngā taumata reo
- Ngā paerewa motuhake

Kaupapa hoa haere

- He rangahau mō te oranga o te reo kei roto i ngā whānau o te kura
- Poutiria te aroha (kaiako me ngā whānau)

Rangahau Reo Māori

I te tau nei i whakahaerehia tētahi rangahau e pā ana ki te oranga o te reo Māori i roto i ngā whānau o te kura nei. Nā tētahi raukura, ko Manakore Rickus-Graham tērā i whakahaere mā tātou. He rawe ngā kitenga, ahakoa he 'pikitia' noa, he kitenga tūāpapa kei a tātou inaianei mō ngā kaupapa whakapakari reo katoa ka whai atu.

Te mahi tirotiro a ERO

Ko te tikanga o tā ERO haerenga mai, ko te whakamārama i tētahi tukanga hou e pā ana ki ngā mahi arotake i ngā KKM Te Aho Matua. Heoi anō, i tā rātou taenga mai, inā te nui o ngā mahi kua oti i a mātou te whānau whānui o Ngā Mokopuna, i puta te whakaaro i te tima o ERO kia uru hāngai a Ngā Mokopuna ki te kaupapa rangahau mō ngā tau e toru, e whā rānei e kainamu mai nei. Ko ngā kōrero e pā ana ki te whanaketanga o te marautanga te take. Kāore anō te pūrongo ERO nō 2023 kia puta heoi, kua puta te pūrongo nō 2021 (kei raro te hononga) me tērā nō muri mai o 2021 e hāngai ana ki te Reo Matatini me te Pangarau.

Pūrongo ERO (Whānui) 2021:

https://drive.google.com/drive/folders/1D_jdx6_pUbSddPacuos6kuHXOTeX7bPR

Pūrongo ERO (Reo Matatini / Pangarau) 2021:

<https://ero.govt.nz/institution/1143/tkkm-o-nga-mokopuna>

Kura Teina

I 2023 i piri mai ngā tamariki Wharekura o TKKM o Manawatū hei kura teina, ā, kei te haere tonu tērā. He rautaki tērā kua roa e whaia ana e Te Rūnanga Nui o ngā KKM o Aotearoa (TRN) ki te āwhina i ngā kura tuatahi kia mau tonu ki a rātou tamariki tau waru, kia kua rātou e ngaro ki tētahi wharekura kaupapa tauwiwi. Mā taua kura tonu a rātou tamariki e ako engari mā te tūākana e

- Tuku pūtea
- Toro FTTE kaiako
- Āwhina i te taha marautanga

E rima a rātou tamariki tau iwa i te timatanga o 2023, nā wai rā ka piki ki te 10. I te timatanga o 2024, i piki te kaute tamariki ki te 17, nā wai rā ka heke ki te 13. Ko Ngā Mokopuna e utu ana i tā rātou kaiako. Nā te maha o a mātou FTTE te aheinga. Kei te tono rātou i te mana wharekura. Hei te tau e tū mai nei (2025) rātou ka rongu ai mō tērā.

Whanaketanga Reo

Kei te tipu mai ngā kaupapa ako reo i waenga i te whānau whānui o Ngā Mokopuna. He karaihe Ataarangi i tū ki Te Awa a Taia i ia wiki, ā, e āhua 15 ngā mātua i whai i tērā i te 2024. Ko ētahi atu e whai ana i te kaupapa whakapakari reo a te Wānanga o Aotearoa.

I te tau nei i tū tā mātou ake kura Kura Reo tuarua - ka nui te mihi ki matua Te Wehi Wright, nānā me tana tira tautoko tērā i whakarite, i whakahaere. Neke atu i te 140 ngā tāngata i tae a tinana mai!

Ka nui hoki ngā mihi ki te tira kaiako me te hunga nā rātou ngā tamariki 40 i manaaki mō aua rangi e rua me te hunga nā rātou ngā kai i whakarite i hora - he mahi rangatira aua mahi katoa. Me mihi hoki ki Te Mātāwai, nā rātou te pūtea tautoko - ka wani kē!

Ko tētahi atu kaupapa ako i te reo i timata i te tau 2023 ko tā TRN akoranga, **Te Ahu o te Reo**. Āhua 10 ngā mātua i kuhu atu ki tērā i 2023 me 2024. Kua whakakorengia e te kāwanatanga.

Te Aho Matua / Whakangungu Whānau

Kei te haere tonu ngā wānanga aho matua hei rautaki whakapakari, whakawhanake hoki tō te whānau whānui e mārama ana mō te whakatinanatanga o te aho matua i te kura, i te kāinga anō hoki. E whā ngā wānanga i tū i te tau.

E tekau ngā kaiako, kaimahi i whai i te kaupapa whakangungu Poutiria te Aroha i 2024, ā, ka tukuna ētahi o te whānau hei te tau e tū mai. He kaupapa whakaū i te whakatinanatanga o Te Aho Matua.

Wero Kaitā

Ko te wero nui tonu i ēnei tau e toru kua tahaki, ko te whai kaiako hou. Kua whakatairangatia whānuitia ngā tūnga e hia nei i roto i ngā tau heoi, kei te wātea tonu. Kua tīmata te akiaki i ētahi raukura kia whai i tā rātou tohu kaiako, ā, kei te whai hua. E rima a tātou kaiāwhina i tēnei wā, ā, e toru o rātou kei te whai i tā rātou tohu kaiako.

Ngā kaupapa hākinakina

E hia kē ngā kaupapa hākinakina i whakahaerehia e Whaea Muri rāua ko Matua Darcy me te tira mātua tūao - ka nui te mihi! Mei kore rātou kua kore a tātou tamariki e eke ana, e tutuki ana i roto i ngā hākinakina e whaia nei rātou.

Ngā Manu Kōrero

E toru ā tātou tamariki i whai wāhi ki te whakataetae a rohe 2024, ko Meadow Hussey, ko Hoani Hohipa Collins rātou ko Hina Kororia Te Ahuru. Ahakoa he tino tata a tātou kaikōrero katoa, ko Hina Kororia i eke i te wahanga Te Rāwhiti Ihaka (reo Māori teina). I te Mahuru i tū a Hina ki te whakataetae a motu i Tamaki Makaurau, he rangatira tana mahi. Ka nui te mihi e Hina Kororia!

Te Mana Kuratahi

I te whakataetae a rohe 2024, i whakaritea ngā kapa e rua. I pēnei hei āwhina i te rohe kia ahei te tuku i ngā kapa e toru ki te whakataetae a motu hei tērā tau. Ko a mātou kapa ko Mokopuna ki Uta (teina) me Mokopuna ki Tai (tūākana). I tae tuarua a Mokopuna ki Tai nā reira ka haere ki Tauranga Moana hei te 2025. Anei ngā whiwhinga nō te whakataetae a rohe 2024:

Mokopuna ki Uta	Tūranga	Taonga
Mōteatea	Tuarua	
Waiata Tira	Tuatoru	

Mokopuna ki Tai

Mīta o te Reo	Tuatahi	Te Toki o te Reo
Kākahu	Tuatahi=	Te Ringa Whiri / Te Ringa Whatu
Mōteatea	Tuatahi=	Kāti au i kōnei
Poi	Tuarua=	
Haka	Tuarua	
Waiata a ringa	Tuatoru	
Whakawātea	Tuarua	
Manukura Tāne	Tuatahi	Tāne Rore
Manukura Wahine	Tuarua	

I te whakataetae a motu 2023, e 45 ngā kapa i uru atu. I mutu 22 mātou nā reira ka whakarite rautaki kia whai wāhi tātou ki te huinga kapa 10 whakamutunga i roto i ngā tau e ono.

Whakakapinga

He nui rawa ngā kaupapa i ara mai i te tau nei, ā, i puku mahi rawa atu ngā kaiako, ngā kaimahi me ngā whānau ki te tautoko i aua kaupapa katoa. Ko te kupu whakamutunga e mea ana, tēnā koutou, tēnā koutou, tēnā koutou katoa!

Kaupapa	Whaingā Tawhiti	Rautaki 2024 kia anga whakamua	Paearu	Arotake
Te Ira Tangata	<p>Kia noho mauri tau ngā tamariki, e whai koha ana ki ō rātou hoa, e ngākau māhaki, e ngākau atawhai ana ki ngā tāngata katoa, e mātau ana ko te ira atua kei a rātou.</p> <p>Kia kite te puāwaitanga wairua o ia tamaiti, o ia pakeke.</p> <p>Kia tiaho mai te wairua o ia tangata</p>	<p>Wānanga aho matua mō te whānau me ngā kaiako (x4)</p> <p>Whakangungua tā Ruamata kaupapa – Ako Tikanga</p> <p>Whakahouhia te kaupapa Hauora / Waiora hei kaupapa matua</p> <p>Whakaurua ngā wāhanga o Mauriora ki roto i ngā mahi.</p>	<p>Kua tū, kua tutuki ngā wānanga e 4. E mārama haere ana te whānau</p> <p>Kua whakatau āe /kao rānei</p> <p>Kua whakahoungia te kaupapa Hauora / Waiora</p> <p>Kua tū ngā wānanga, kua tae atu ngā whānau.</p> <p>E mārama ake ana te whānau</p>	<p><i>Kua ea, kua tutuki, he rawe ngā wānanga. Me pērā tonu mō 2025</i></p> <p><i>Kei te tatari tonu te rongō.</i></p> <p><i>Kua whakaara mai te kaupapa nei heoi, kei te tipu tonu i waenga i ngā whānau. Ka whai tonu hei te 2025.</i></p> <p>Kāore anō, he uaua ki te whai tūranga</p> <p><i>Kua ea, kua tutuki</i></p>
Te Reo	<p>E kaha ana ngā tamariki ki te kōrero Māori i ngā wā katoa, i ngā wāhi katoa.</p> <p>Whakatangatawhenua te reo Māori hei reo kōrerorero puta noa i te kura, i ngā kaupapa kura rānei.</p>	<p>Me kaha ake tā tātou whai hei te tau 2025. Rapua ētahi hei tūtei reo i ngā wā tākaro.</p> <p>Whakatū wānanga reo anō mā ngā kaiako me te whānau.</p> <p>Whakakaha ake te kaupapa here reo.</p> <p>Whakaū rawatia ngā taiwhanga reo Māori, reo Pākehā hoki;</p> <p>Whakamihia te hunga kaha ki te kōrero Māori.</p>	<p>E ara ana, e whaia ana, kua kitea ngā tūtei</p> <p>E hāere ana, kura reo #3 kua tū; wānanga kua tū.</p> <p>Kua tau, e whaia ana e te katoa</p> <p>E tutuki ana, e whai ana e te katoa.</p> <p>E mahi ana i roto i nga hui a kura.</p>	<p><i>He kaha nō ngā tamariki ki te kōrero Māori i te kura nā reira ko te akiaki i a rātou kia kōrero Māori i waho o te kura hoki.</i></p> <p><i>He nui ngā tūmomo akoranga reo Māori e wātea ana ki ngā whānau. E piki ana te rahi o ngā mātua e kuhu atu ana. Kei yte tipu te hapori reo Māori.</i></p> <p><i>E mārama ana ngā whānau ki ngā taiwhanga reo rerekē.</i></p>

<p>Ngā Iwi</p>	<p><i>E whai koha ana ngā tamariki ki ngā iwi maha o te ao, tae atu ki a tau iwi.</i></p>	<p><i>Kia mātau ngā tamariki ki ngā nohonga whēnua o ngā iwi Māori katoa o Aotearoa.</i></p> <p><i>Whakarite rā whakanui i ngā iwi o te ao.</i></p> <p><i>Whakauru atu hei wahanga o te kaupapa a tau 2025. Me kite atu ki roto i ngā mahere a akomanga</i></p>	<p><i>E āhei ana te whakaatu mai</i></p> <p><i>Kua tū te ra, kua tutuki te kaupapa</i></p> <p><i>Ka tirohia e te tumuaki i te roanga o te tau.</i></p>	<p><i>Kāore anō kia tino tūtuki, kei te ako tonu ngā tamariki. Ka haere tonu hei te 2025.</i></p> <p><i>Kāore anō te rā kia tū, hei te tau 2025 ka whai atu.</i></p>
<p>Te Ao</p>	<p><i>E whai koha ana ngā tamariki ki te ao o te kura, ki a Papatūānuku, ki a Ranginui, ki te Ranginui o Tāmakū Rangī.</i></p>	<p><i>Whakatau, whaia hoki i tētahi rautaki whakapai, tiaki i ngā whenua a te kura.</i></p> <p><i>Whakatau rautaki ine i te oranga o te moana me pehea hoki tērā te tiaki.</i></p> <p><i>Whakatau rautaki tiaki i te taiao o te kura, tae ki te taiao whānui.</i></p>	<p><i>E tau ana te rautaki mo ngā wahanga katoa o te kura</i></p> <p><i>Kua tau, he kaitiaki kua kitea, kua tau ngā whakaritenga mo te tau</i></p> <p><i>Kua tau te rautaki, e haere ana te mahi e whāia ana e ngā tamariki</i></p>	<p><i>E haere tonu ana</i></p> <p><i>Kāore anō te Kaitiaki kia tau me ngā whakaritenga.</i></p> <p><i>Kei te whanake tonu te rautaki.</i></p>
<p>Āhūatanga Ako</p>	<p><i>E eke panuku, e eke Tangaroa ana ngā tamariki i roto i o rātou mahi katoa.</i></p> <p><i>E kaha ako ana ngā tamariki i roto i te kōanga ngākau.</i></p> <p><i>Kua tau ngā rautaki ako maha mo te āhūatanga motuhake o ia momo tamaiti, he kounga nui, katoa he rautaki whakatipu i te katoa o te tangata.</i></p>	<p><i>Kōrerotia i roto i ngā wānanga aho matua me Mauriora mā ngā kaiako;</i></p> <p><i>Tukuna ētahi kaiako ki kura kē kia kite rātou i ētahi atu tauira;</i></p> <p><i>Kōtui ngātahi ki roto i ngā mahi aromihi kaiako; wānanga whakangūngū</i></p>	<p><i>Kua mau ki ngā mātua me ngā kaiako, e kitea ana i roto i ngā kawenga mahi</i></p> <p><i>Kua hāere atu, hoki mai, kua pūrongo mai, e kite ana ngā hua.</i></p> <p><i>E mārāma ana ngā kaiako, ko ngā painga e kitea ana ki roto i ngā akomanga, ngā tamariki hoki.</i></p>	<p><i>Kāore anō kia tino kōrerotia ki ngā kaiako me ngā whānau e pā ana ki ngā hua o te ako - mahia!</i></p> <p><i>Kāore anō - whakaritea mō 2025</i></p> <p><i>E aro ana, e haere ana, e mahi ana e ngā kaiako heoi, ka taea kia pai ake. Ka whai tonu hei te tau 2025.</i></p>

<p><i>Marautanga</i></p>	<p><i>E āhei ana ngā tamariki te whātoro atu, te nanao atu ki ngā momo mātau katoa o te ao.</i></p> <p><i>E tuwhera katoa ngā tamariki ki te ako me te whakaako.</i></p> <p><i>Kua tau te Marautanga Aho Matua ki te katoa o te kura, o te whānau; e panoni tonu ana, e tipu tonu ana.</i></p>	<p><i>Whakaurua ngā wahanga o Mauriora hei marau;</i></p> <p><i>Kia kounga nui ngā mahi katoa.</i></p> <p><i>Āta matapakitia te ūnga mai o tētahi kaupapa hou Marautanga - Kei tūā o te Angitū.</i></p>	<p><i>Kua tau, kua kitea he kaitiaki; e tau ana ngā whakaritenga me ngā kawenga</i></p> <p><i>E kaha kitea ana i roto i ngā kawenga mahi. Ko te kounga nui e kitea ki roto i ngā momo kōrero, ngā whakaaturanga mahi.</i></p>	<p><i>I whakatakotohia te rautaki whakawhanake marautanga hei hōkai tuatahi. Hei te tau 2023 ka whakatakotohia te tūāpapa kia rite pai ai mō te tau 2024 haere ake.</i></p> <p><i>Me nui te PD mā ngā kaiako - kia rerekē te tirohanga atu</i></p>
<p><i>Ngā Take Kaimahi</i></p>	<p><i>Kia kite ngā tamariki ēhara i te mea mā rātou anahē te kura hēoi, ko te whānau e whakahaere ana.</i></p> <p><i>E tau ana ngā take kaimahi katoa, e mauri tau ana ngā kaimahi katoa.</i></p> <p><i>He tangata reo Māori te 85%+ rānei ngā kaimahi katoa.</i></p> <p><i>E uru mai ana te Whānau ki ngā take maha o te kura.</i></p>	<p><i>E tau ana ngā kirimana me ngā whakaraupapatanga mahi mō ngā kaimahi katoa;</i></p> <p><i>E tika ana te whiwhinga utu o ia tangata;</i></p> <p><i>E tutuki ana te punaha aromihi mō ia kaimahi;</i></p> <p><i>Ka whai kaupapa whakangūngū e ia tangata;</i></p>	<p><i>Kua waitohungia e ia tangata</i></p> <p><i>E tika ana e ai ki a Edpay</i></p> <p><i>E whai hua ana, e whai ana e ia tangata i tāna ake mahere whakangūngū.</i></p> <p><i>E whakapau ana te pūtea whakangūngū ki ngā kaupapa whai hua nui ai mā ngā kaiako me ngā tamariki.</i></p>	<p><i>Kua ea!</i></p> <p><i>Kua ea! He nui te mahi ki te whakatika i ngā utu ki ngā kaimahi heoi, i tutuki.</i></p> <p><i>He kaha ake ētahi ki ētahi atu heoi, ehara tērā i te mea ohore.</i></p> <p><i>Kei te akiaki tonu i ētahi ki te whai i t/ētahi kaupapa whakangungu heoi, kei te piki te hiahia me te māramatanga.</i></p>

<p><i>Hauora, Waiora me te Haumarutanga</i></p>	<p><i>Kia mātau ngā tamariki ki ngā hua o ngā kai hauora me te kori tinana.</i></p> <p><i>Kia mātau nga tamariki ki te tapu o te tinana, te ngākau, te wairua, te whatumanawa me te hinengaro.</i></p> <p><i>Kua tau he taiao āio i te kura kia noho ora, haumarū ngā tāngata katoa e kuhu mai ana.</i></p>	<p><i>Whakaara mai te kai hauora;</i></p> <p><i>Matapakihia ngā kaupapa uaua pēnā ka whai hei kaupapa, hei take rānei ma ngā tamariki, whakatau āe/kao rānei:</i></p> <p><i>Aitanga</i></p> <p><i>Whakamomori</i></p> <p><i>Whakaweti tangata (hangarau hoki)</i></p> <p><i>Waipiro me ngā whakapōauau Pāwhera(tanga)</i></p>	<p><i>E ora ana, e whaia ana e te katoa o te kura.</i></p> <p><i>Kua whakatauria ngā kaupapa e hiahia ana, kua whakarite ngā rauemi tae atu ki ngā tāngata, kua tīmata te whai.</i></p> <p><i>Kua kōrerotia te kaupapa ki te whānau, e mārāma ana, e tautoko ana, kua tuaringia ngā momo mahi, e kite ana i roto i te āhua o te kura, ngā akomanga me te hunga tāngata.</i></p>	<p><i>He tino ngoikore ēnei kawenga i roto i te kura i tēnei wā. Kua roa te tatari kia whakaae mai tētahi ki te kawē i ēnei kaupapa heoi, auare ake!</i></p> <p><i>Mā te tumuaki tētahi e tohutohu.</i></p> <p><i>He rawe te wairua e karapotia ana te kura i te wā nei. Ka mau atu ki tērā i ngā tau kei te haere mai.</i></p>
<p><i>Whakahaeretanga / Kāwanatanga</i></p>	<p><i>Kia kite, kia mōhio ngā tamariki ko te Whānau e whakahaere ana i te kura hei painga mā rātou.</i></p> <p><i>E tau ana ngā punaha whakahaere, e mārāma ana te whānau, e whaia ana e te katoa i roto i te ngākau tika.</i></p>	<p><i>Matapakihia te momo Whānau Whakahaere e hiahiatia ana;</i></p> <p><i>Whakapakarihia ngā ohu kia tika te mahi a ia, kia tuari ngā mahi.</i></p>	<p><i>Kua tau ngā whakaaro, e whaia ana te tauri i whakaaetia.</i></p> <p><i>Kua oti, kua whakatikahia, e hāngai ana te haere.</i></p> <p><i>E tau ana, e whaia ana, e koa ana</i></p>	<p><i>Kei te whai kaupapa rangahau mātou hei te tau 2025. Me tutuki, te mahi!</i></p> <p><i>E whakatata atu ana ki te whānau whakahaere. Kei te kaha haere ngā Ohu; kei te kaha taetae mai ngā whānau ki te Hui Whānau a marama.</i></p>

<p>Arahitanga</p>	<p><i>Kia whai wāhi ai ngā tamariki te whakapakari, te whakangūngū me te whakamātau i ō rātou ake pūkenga ārahitanga.</i></p> <p><i>Kua tau, kua mārama hoki te whānau ki ngā āhuatanga ārahi o te tumuaki, te Kāhui Amorangi me te whānau kia mahi ngātahi te katoa.</i></p> <p><i>Ka timata mātou te rapu tangata / hunga hou hei kaiarahi mō ngā tau e tū mai nei.</i></p>	<p><i>Whakataua a kaupapa here nei kia hāere ia wahanga o te kura ki tētahi hāerenga, noho puni rānei i ia tau hei wheako a waho mā rātou.</i></p> <p><i>Whakataua ngā haepapa o ia tangata, ngā whakangūngūtanga mā ia, whaia.</i></p> <p><i>Tohua ētahi atu e whakaatu mai ana he pūkenga ārahitanga a rātou, whakangūngūa.</i></p> <p><i>Whakatapua te pūtea tautoko</i></p>	<p><i>Kua tau te kaupapa here, kua tau tētahi hōtaka hāerēre, kua oti nga hāerenga te whakarite.</i></p> <p><i>Kua tutuki ngā kaupapa whakangūngū e tutuki ana e ia tangata i āna nei haepapa.</i></p> <p><i>Kua kite ētahi atu, kua tīmata ngā mahi whakangūngū mā rātou.</i></p>	<p><i>Ehara i te mea kua tau tētahi kaupapa here heoi, e kaha haere ana ngā kaiako ki te kawea a rātou tamariki ki waho.</i></p> <p><i>E whai whakangūngū ana te nuinga heoi me tohutohu atu ki ētahi atu tētahi haepapa hou mā rātou.</i></p> <p><i>I ngā wā katoa kei te rapu tangata kē hei kaiako, hei kaiarahi hoki. He mahi mutunga kore pea.</i></p>
<p><i>Whenua / Whare me ngā Rawa</i></p>	<p><i>Ka hangaia he kura hou.</i></p> <p><i>Kia whai reo ngā tamariki ki roto i te āhuatanga o te kura hou</i></p> <p><i>E whai tika ana ngā hiahia kua tohua ki roto i te 10YPP me te 5YP.</i></p>	<p><i>Takawaenga TAM</i></p> <p><i>Whakahoahoa</i></p> <p><i>Arotakengia</i></p> <p><i>Mahi tahi me WSP ki te whakahoahoa, kawea atu ki te whānau</i></p> <p><i>Hui ki ngā iwi hau kāinga</i></p>	<p><i>Kua oti e ai ki ngā paearu. Tono pūtea. Kua tau ngā whakaaro mo te 5YA me te 10YPP, kua whakatakoto ngā moemoeā;</i></p> <p><i>Kua tīmata te rapa pūtea tautoko kē atu</i></p> <p><i>Kua oti te tāpaetanga hou, kua tukuna ki ngā minita whai take (Putea, Mātauranga, Māori)</i></p>	<p><i>E anga whakamua ana. Kua timata te mahi whakahoahoa i ngā whare; kei te hui ki te MoE me WSP.</i></p> <p><i>Kua kitea ētahi wāhi o te kura me whakatika mātou. Ka tuhituhi ērā ki tētahi rārangi mahi mō 2024-2025.</i></p> <p><i>Kei te tatari tonu. Ka whai anō hei te 2025.</i></p>

<p><i>Pūtea</i></p>	<p><i>Kia whai reo ngā tamariki ki roto i ngā kōwhiringa pūtea o ia tau hei hua ma rātou.</i></p> <p><i>E tau ana ngā punaha tiaki, whakapau pūtea kia tutuki ngā matea me ngā moemoeā a te Whānau mō ngā tamariki.</i></p> <p><i>E mārama ana te Whānau me te Ohu Pūtea ki ērā punaha, e whaia ana.</i></p>	<p><i>He pūtea ka whakatapua hei kawē i ngā take e pā ana ki te Tautāwhi Tamariki</i></p> <p><i>Ka whakatapu pūtea ki te hoko i tētahi wēne anō me ngā tōneke e rua.</i></p> <p><i>Penapena pūtea ki te whakatūwhera i te kura hou \$25,000 i te tau (\$600,000 te whaingā)</i></p> <p><i>Whakahouhia ngā rīhi mō ngā rorohiko, mīhini tā hoki</i></p>	<p><i>Kua tutuki e ai ki ngā paearu</i></p> <p><i>Kua hokona</i></p> <p><i>Kua penapenatia</i></p> <p><i>Kua oti</i></p>	<p><i>Kua ea. Tino pai ngā mahi</i></p> <p><i>Kua hokona ngā tōneke; kei te whakaaro tonu mō te wēne tuatoru.</i></p> <p><i>E tipu ana te pūtea</i></p> <p><i>Kua ea</i></p>
<p><i>Hangarau / ICT</i></p>	<p><i>E āhei ana ngā tamariki te whātoro atu, te nanao atu ki ngā momo mātau katoa o te ao.</i></p> <p><i>He kura e whaia ana i ngā hangarau o te wā hei kawenga akoranga hēoi, e tiaki tonu ana i ngā taonga tuku iho o ngā mātua tīpuna.</i></p>	<p><i>Whakatau tētahi mahere rautaki ki te whakawhanake i ngā punaha me ngā rawa ICT.</i></p> <p><i>Rapua kia kitea te pūtea ki te hoko kia whā nga rorohiko mo ia akomanga.</i></p> <p><i>Rīhi hou, taputapu hou, mīhini tā hou.</i></p>	<p><i>Kua tau te rautaki, e whaia ana, kua kitea i ētahi atu tauira, kua tau he kaitiaki.</i></p> <p><i>Kei ngā rūma ngā rorohiko</i></p> <p><i>Kei ia rūma te hangarau e tika ana</i></p>	<p><i>He rautaki hukihuki kua whakaritea, taihoa kia kōrerotia whānuitia hei whaitanga mā te katoa.</i></p> <p><i>Me whakawātea te kaiako hangarau ki te kawē akoranga ki ngā akomanga katoa ki te whakatipu me te whakaū i ngā pūkenga hangarau e whai take ana.</i></p> <p><i>Whakawhanake ngā pukenga hangarau a ngā kaiako.</i></p>

Te Kura Kaupapa Māori a
NGĀ MOKOPUNA

4 Falkirk Ave, Seatoun, Wellington 6022

Waea: +64 4 380 8966

Imera: tari@tkmmokopuna.school.nz

Paetukutuku: www.tkmmokopuna.school.nz